

An Unknown Epistle of Idrīs-i Bidlīsī: *Risāla dar ‘Ilm-i Qiyāfat**

Vural Genç**

Introduction

Idrīs-i Bidlīsī, a historian and bureaucrat, lived at the end of the fifteenth and the beginning of the sixteenth centuries, during a considerably tumultuous period that witnessed rivalries for supremacy in the Islamic world. He was born in Rayy, Iran, in 1457, where his Shiite-Nurbakhshī father, Husām al-Dīn ‘Alī Bidlīsī, was visiting the founder of the Nurbakhshī order, Sayyid Muhammad Nurbakhsh (d. 1465). After staying there for a short time, Bidlīsī’s family returned to Bidlīs, where they had family roots. After a short residence in Bidlīs, the family moved to Tabriz and settled there just before 1471-1472.

Overall, Bidlīsī spent nearly two-thirds of his life in Iran. He integrated the training he received under the spiritual leadership of his father, who was a dervish, with his training at Tabriz madrasas. Despite his young age, he managed to join the ranks of the Aqquyunlu bureaucracy thanks to his education, and he became the Aqquyunlu sultan Ya’qūb’s (d. 1490) *munshī* in the early 1480s. After Sultan Ya’qūb, he served several other sultans, such as Ahmad (d. 1497), for short periods of time. Local instabilities soon encouraged him to seek a new patron. After the fall of the Aqquyunlu sultanate (1501), he entered the patronage of the

* I would like to thank Cihangir Gündoğdu and Mustafa Dehqan for their assistance.

** Istanbul University.

Safavid Shah Isma'îl (r. 1501–1524). Chaos and instability forced him to seek a new patron again one year later. Around 1503–1504, after a long journey, he entered the service of the Ottoman sultan Bayezid II (r. 1481–1512) and, except for an interim period (1511–1513) spent in Mecca, he remained in the service of Ottoman sultans (Bayezid II and Selim I) until his death (1520, Istanbul).¹

During his lifetime, Bidlîsî produced several works in the fields of history, mysticism, medicine, and cosmology as well as several mirrors for princes (*siyâsat-nâmas*). Without a doubt, the most important of these works was *Hasht Behesht*, an imperial cultural project conducted under the patronage of Bayezid II. Following the collapse of the Aqquyunlu dynasty and at a time of competing claims to the leadership of the Islamic world by Ottoman, Safavid, and Mamluk rulers, *Hasht Behesht* sought to create a new Ottoman ideology and to idealize the image of the Ottoman sultan through Islamic legitimacy. Thus, it sought to deprive the Ottomans' adversaries of their claims to power. In addition to this *magnum opus* *Hasht Behesht* and the works *Risâla-i Munâzara-i Rûza va 'Iyd*, *Mir'ât al-Jamâl*, and *Hâshiya 'ala Anwâr al-Tanzîl va Asrâr al-Ta'vîl*, in order to show that he was a *du'âgüy*, he also wrote *Sharh-i Qasida-i Khamriyya*, *Mir'ât al-'Ushâq*, and *Qânûn-i Shahinshâh* and dedicated them to princes Ahmed, Selim, and Şehinşah. Works such as *al-Ibâ 'an Mavâqî' al-Vabâ*, *Haqq al-Mubîn fi Sharhi Risâlat al-Haqq al-Yaqîn*, and the translation *Hayât al-Hayawân*—which he penned in the name of the Ottoman sultan Selim I (r. 1512–1520)—are the best examples of his efforts to be seen as productive and beneficial. *Selimşâhnâme*, which he started to write for Sultan Selim I but left unfinished, belonged to the latter phase of his life. Other works have also been associated with Bidlîsî, though it is difficult to confirm their provenance due to a lack of evidence.²

Bidlîsî spent more of his life in the Persian lands ('Ajam) than in Rûm, where he arrived only in his forties. Short works such as *Risâla-yi Rabi' al-Abrâr* and *Risâla-yi Khazâniyya*, produced while serving at the court of Sultan Ya'qûb, were the first signs of his success at imitating the works of Ilkhanid and Timurid chroniclers like Vassâf, Juvaynî, and Sharaf al-Dîn Ali Yazdî.

1 For a detailed description and analysis of Idrîs-i Bidlîsî's life in Iran and the Ottoman Empire, see Vural Genç, "Acem'den Rum'a": *Idrîs-i Bidlîsî'nin Hayatı, Tarihçiliği ve Heşt Behiş'tin II. Bayezid Kısmı (1481–1512)*" (Ph.D. Dissertation, Istanbul University, 2014).

2 For a detailed discussion on an epistle attributed to Bidlîsî erroneously, see Vural Genç, "A Critical Review of an Epistle Attributed to Idrîs-i Bidlîsî: *Risâlat al-Khilâfa wa Âdâb al-Salâtîn wa al-Wuzarâ*," *Osmanlı Araştırmaları / Journal of Ottoman Studies* 49 (2017): 429–434.

Following this brief introduction, the present study explores a hitherto unknown work by Bidlīsī penned while under the patronage of Sultan Ya'qūb. Being a productive bureaucrat, this short work, titled *Risāla dar 'Ilm-i Qiyāfat*, was the third that Bidlīsī dedicated to his patron. The exploration of such a work was made possible solely by bringing together various clues.

Until now, this work has been overlooked by scholars. Bidlīsī mentions it for the first time in the first copy of *Hasht Behesht* presented to Bayezid II, in 1506. It goes unmentioned, however, in the copy presented to Selim I. This inconsistency might be explained if, at the time he was preparing to enter into the service of Shah Ismail, Bidlīsī re-formulated *Hasht Behesht* in accordance with his changing worldview. Since *Hasht Behesht* appears in two different versions, and because it was the copy presented to Selim I, the valuable information included in the first copy presented to Bayezid II unfortunately had been ignored by scholars.

In short, *Risāla dar 'Ilm-i Qiyāfat* relates to an unnamed Persian painter who served Sultan Mehmed the Conqueror (r. 1451–1481) and then Sultan Ya'qūb. According to the information provided by Bidlīsī, this painter, after serving Sultan Mehmed, brought a certain painting to Sultan Ya'qūb's assembly in Tabriz. Bidlīsī was ordered by the sultan to conduct an analysis of the man's character. It is within this context that Bidlīsī refers to himself as an expert in '*ilm-i qiyāfat* and that he presents an epistle of this genre to the sultan.³

Description of the Manuscript

The only copy of *Risāla dar 'Ilm-i Qiyāfat* is located in Istanbul University's rare manuscript collection, catalogued under number 267. This nicely composed Persian text was written in *nasta'liq* script and in a poetic style. It is composed of nine 29 cm × 20.5 cm folios of 10 to 15 lines each. The first folio has an illuminated title-page.

On folio 9b, Bidlīsī refers to himself with the penname Idrīs, which he also used for his poetry. On 3a, he names "Ya'qūb Khān" as the person for whom he has penned the work and to whom he is presenting it. It appears that Bidlīsī wrote the epistle in the early years of the sultan's reign.

3 Idrīs-i Bidlīsī, *Hasht Behesht*, Süleymaniye Manuscript Library, Esad Efendi Collection, 2198, f. 29a.

The beginning and end of the work are composed of the following lines:

The first line (1b)

افتتاح کار و آغاز مقال، بابدش زینت ز حمد ذوالجلال

The last line (9b)

ورد ادريس از پي هر صبح و شام، شد دعای شاه گردون احتشام

Contents

As its title implies, the work is a *qiyāfatnāma*. *Qiyāfat*, which originates from the Arabic word *qawf*, means *to trace*, *to follow*, and *to pursue*. *Qiyāfatnāma* literature, which was considered a specific area of expertise, aimed at making character analyses by relating human physiognomy with human personality.⁴ According Bidlīsī, “*ilm-i qiyāfat* is the science of prophets, saints and rulers; scientists like Plato paid great respect to this realm of knowledge, and, to maintain their rule, sultans need to be aware of it.”⁵ That Sultan Ya’qūb ordered the writing of a work of this genre indicates the level of importance paid to this area of expertise by the sultan and his retinue. Several works of this type were produced by Iranian and Ottoman scholars.

In the text, Bidlīsī also calls his work *Insānnāma*.⁶ The manuscript, which is composed of 213 verses, starts with a brief introduction. The 29 headings describe 21 physiognomic features—the nose, mouth, lips, teeth, chin, beard, cheeks, smile, forehead, eyes, eyebrows, hair and body hair, height, voice, neck, stomach, back, shoulders, hands, skin, fingers, palms, and “beauties”—as well as the virtues of physiognomy, a statement that it is the science of prophets, saints and rulers, and the benefits of knowing this science. Under these headings, Bidlīsī presents his character analysis. In his section on the virtue of physiognomy, he states that it is the science of prophets, saints and rulers, and emphasizes its importance for rulers. He states further that the first *qiyāfatnāma* belonged to Imam Shāfi’ī and that all the relatives of the Prophet dealt with it. Under the heading “Benefits of Knowing This Science,” he advises on the qualities that should be present in a *qiyāfatdān* (an *‘ilm-i qiyāfat* practitioner).

4 Mine Mengi, *Kiyāfetnāme*, DĪA, vol. 25, 2002, pp. 513–514.

5 Idrīs-i Bidlīsī, *Risāla dar ‘Ilm-i Qiyāfat*, Istanbul University Rare Manuscripts Collection, FY 267, ff. 2b–3a.

6 Bidlīsī, *Risāla dar ‘Ilm-i Qiyāfat*, f. 2b.

In Lieu of Conclusion

Risāla dar ‘Ilm-i Qiyāfat was the third and last work—after *Risāla-yi Rabi’ al-Abrār* and *Risāla-yi Khazāniyya*—that Bidlīsī offered to Sultan Ya’qūb, whom he had served for ten years. Statements by Bidlīsī, Sultan Ya’qūb’s order to learn this science, and the fact that Bidlīsī produced such a work suggest that this text was completed during the first years of Sultan Ya’qūb’s reign. In his epistle, Bidlīsī described his patron as a distinguished and generous ruler possessing the moral qualities of the Prophet.⁷ Although he states that works such as *bāznāmas* and *farasnāmas* had been presented to sultans before, this was the first time an *insān-nāma* was being presented to one. In fact, the epistle reminds one of Sayyid Muhammad Nurbakhsh’s work, and Nurbakhsh’s *Insānnāma*⁸—to which Bidlīsī refers to frequently and with veneration—must have been his source of inspiration.

Bidlīsī’s stated intention to write a treatise on *‘ilm-i kaf*⁹—as long as Sultan Ya’qūb’s graces continued—should be read as an intention to guarantee his patron’s support. This statement also confirms his profile as a prolific writer hoping to continue his productive career.

Another noteworthy point is the term *sāhib-qirān*, which Bidlīsī uses to refer to his patron. This Timurid title—which he would later also employ for his Ottoman patrons—was an important mechanism of legitimation in the sixteenth century. It was a title that had been used for rulers who claimed universal sovereignty and is associated with Alexander III of Macedon, Genghis Khan, and Timur.¹⁰ *Sāhib-qirān* title, in the following periods, which Juvaynī and Vassāf formulated for Ilkhanid rulers, later will be most often associated to Timur.¹¹

7 Bidlīsī, *Risāla dar ‘Ilm-i Qiyāfat*, f. 3a.

8 Sayyid Muhammed Nurbakhsh, *Insānnāma*, Süleymaniye Manuscript Library, Lala İsmail Collection, item 115.

9 *‘Ilm-i Kaf*, or *Kafnāma*, is a discipline whereby one analyses a person’s character by looking at their palm and fingers. Although Bidlīsī did intend to write such an epistle, we do not know whether he actually did so.

10 Cornell H. Fleischer, “The Lawgiver as Messiah: The Making of the Imperial Image in the Reign of Süleyman,” *Soliman le Magnifique et son temps: actes du colloque de Paris, Galeries nationales du Grand Palais, 7–10 mars 1990 / Süleymân the Magnificent and His Time: Acts of the Paris Conference, Galeries nationales du Grand Palais, 7–10 March 1990*, ed. Gilles Veinstein (Paris: La Documentation française, 1992), 160–161.

11 Maria Eva Subtelny, *Timurids in Transition: Turco-Persian Politics and Acculturation in Medieval Iran* (Leiden: Brill, 2007), 11–15.

Aqqyunlu elites and Bidlīsī's contemporaries Jalāl al-Dīn Dawwānī, Abūbakr-i Tīhrānī, and Fazl Allah ibn Rūzbihān applied it to Uzun Hasan, who also made a claim to universal sovereignty. Thus, Uzun Hasan presented himself as both an heir to Timur as well as a partner to his prestige.

The most important feature that distinguishes this small epistle is that it was produced during a struggle for supremacy in the Islamic world, as a result of which great importance was placed on both Islamic sources of legitimacy—titles like *caliph* and *mujaddid* (renewer of faith)—and Timurid sources of legitimacy. Thus, Bidlīsī employed the title *sāhib-qirān* can be seen as an attempt to bestow both Timurid and Islamic legitimacy upon his patron, in order to further enhance his power.

The Translation of the Manuscript¹

Bismillahirrahmanirrahim

[1b]

1. Her işin ve sözün başlangıcını Zü'l-Celâl'e hamd etmekle süslemek gerekir
2. O, gayb perdesinin arkasından kusursuz olanı ortaya çıkarandır
3. Nurlu manası ve hurileri kıskandıracak yüzüyle kusursuz olan Adem'i yaratan O'dur
4. En iyi hilkatle Adem'i yaratıp, ona kendi güzelliğinden bir hil'at verdi
5. "Nefahtu fihî min ruhi²"den onun bedenine bir nefes üfrendir
6. Adem, bir damladan yarattığı, O'nun kudret denizinden yegâne bir incidir
7. Kendi kudretinin bir alameti olan insanı, suretinin bir yansıması olarak yarattı
8. İnsanın aslını zihnin tasavvur edemediği varlıklarla süsledi, böylece insan varlık aleminin gözünün serçeşmesi oldu
9. Güzelliğinde hiç bir kusur olmayınca Adem de en güzel varlık oldu
10. Sınırsız selam ve esenlik bizden cümle mevcudatın Resûl'üne gitsin her zaman
11. Ondan sonra da bütün yakınları ve ashabına bizden her daim selam hediyeleri ulaşsın

[2a] Kıyafet İlminin Faziletlerini Beyan Eder

12. İnsanoğlunun birbiriyle kaynaşması bu dünyanın kuralıdır
13. Her birinin ayrı bir ihtiyacı olduğundan, bu ihtiyaçlarını karşılamak onlara revadır
14. Aynı şekilde şah da kendi makamını elde tutmak için orduya ihtiyaç duyar

1 I would like to specify the fact that the orders of the folios in the manuscript are incorrect. In the translation i put the folios in an order.

2 K. 38/72; "kendi ruhumdan üfürdüğüm zaman.."

15. O, mülk ve dini zapt etmede vukuf sahibi olduğu gibi ilim ve bilgi sahiplerini de iyi tanır
16. Diğer sebepler de revaç bulsun diye insan kaynaklı sebeplere de ihtiyaç duyuldu
17. Bu her bir haceti reva görmek, hiç bir delil olmaksızın lüzumludur
18. Eğer ihtiyacını kötü cevherden karşılamak istersen kanlı ciğerini yıkaman sana revadır
19. Ancak iyiliği hasıl edebilirsен gönlün neden kendisinden incinsin ki
20. Herkes her işin üstesinden gelemez, ancak becerikli ve kabiliyet sahibi kimse-ler de çoktur kuşkusuz
21. Kabiliyetli ve kabiliyetsizleri birbirinden ayırabilen şahın ihtişamı da artar
22. Bu ilim şah için, makam ve mevki sahipleri için bir zarurettir
23. İnsan sarrafı olan her büyük kimseye cümlenin minnetdar kalması gerekir
24. Lakin bu bilgi üç yönden üç sınıf insanda hasıl olur
25. Ya Hakk'tan gelen vahiy yoluyla keşfedilir, bu mertebesiyle peygamber sıfatlı olur
26. [2b] Ya da evliyanın keşfiyle elde edilir ve hekimlerce de kabul görür
27. Eğer kıyafetdân muntazam olursa doğru ve isabetli zan ile de bilinebilir
28. O iki mertebe yani enbiya ve evliya mertebesi de burada bir söze sığmayacak kadar çok yüksektir
29. Sezgi ve tahmin yoluyla elde edilen de ihtimal vardır ve kıyafet ilmiyle kemale erişir
30. Mustafa'nın buyurduğu ve kıyafet ilminde bize yol gösterdiği gibi
31. Ey Allah'a kulluk eden! Bütün hacetleriniz için iyi yüzlülerden taleplerde bulununuz
32. Bu ilmi kısmı nazmettim ama edene kadar da birbir mihnet çektim
33. *Bâznâme* ve *Feresnâme* gibi birçok eseri birçokları şahlar adına nazmetmişlerdi
34. Ancak bunun gibi bir *İnsânnâme*'yi daha önce kesinlikle yazmamışlardı

35. Ey bilgi sahibi! İnsan şerefli bir varlık olunca onun ilmi de hayvan tanıma ilminden daha fazla olur elbette

Kıyafetin Enbiya, Evliya ve Hükemâ İlmi Olduğunu Beyan Eder

36. Enbiyadan gelen bu şerefli ilim cümle evliyaya intikal etmiştir
37. Bu kıyafet ilminde Şâfi'î öncü idi, Ehl-i Beyt'in cümlesi bu ilimle uğraşmıştır
38. Eflatun gibi birçok hekîm, bu ilme büyük bir itibar göstermişlerdi
39. Bu öncülerin ve hekîmlerin her birinden tuhaf hükümler nakledilmiştir
40. [3a] Saltanat tahtının revaç bulması için şahların bu ilme ihtiyaçları vardır
41. Zamanın sultanı (Sultan Yakub) böyle bir ilmi öğrenmeye rağbet gösterip bunu benden bekledi
42. Aklında kolaylıkla tutması için bana böyle bir şeyi nazmetmemi emretti
43. Bu risale manzum olarak tamamlanınca Şah'ın adıyla nizam bulmasını istedim
44. Huyları kâmil insan huyu gibi olanların fazilet ve ihsanları bütün cihanı kapsar
45. Saltanat ocağının göz nuru, Mustafa huylu, peygamber sıfatlı
46. Bu cihandaki ilahi lütfun gölgesi, cömertlik ve lütfun kaynağı Yakub Han!
47. Ferasette *akl-ı evveli* bile kıskandırır, paklık ve halislikte ikinci sabahtan bile daha olgundur
48. Akıllılıkta yüz hekîme akıl talimi verecek dosdoğru bir zihne sahiptir
49. Zekasında akli bile geride bırakmış, onun pak zihni karşısında su bile donar
50. İnsan yarın ortaya çıkaracağı şeyi bugünden ferasetiyle gösterebilir
51. Onun adalet yıldızı kutlu fallıdır, devletin sabahını aydınlatan güneştir
52. Şah'ın bağışlarını onun cömertlik avcunun önünce bir dilenci gibi duran denizlerden dinleyin
53. Ne desem onu övmeye layık olmaz, kusurlarım da bağışlanmasını bekler
54. Senada sözü çok uzatmak olmaz duayla kısa tutman daha iyi olur
55. [3b] Böyle bir *sahib-kıranın*, cihangirliğin adalet tahtındaki ömrü uzun olsun

Kıyafet İlmini Bilmenin Esasları

56. Burada bilinmesi lüzumlu olacak olan bir kaideyi senin için beyan ediyorum
57. Kâif kimse kıyafetdân ve seçkin kimse olabilmesi için iki şeye ihtiyaç duyar
58. Evvela bütün organlara ayrı ayrı dikkat etmesi gerekir
59. Özellikle boyundan üstte olan organlara yani yüzde ve başta olanlara
60. Ondan sonra iyi ve kötünün delillerini kendi aklında bir araya getirmesi gerekir
61. Eğer iyilik delilleri fazla ise bu onun iyilik yönünün arttığını gösterir
62. Kâifin iyiliğe daha fazla hükmetmesi gerekir, zira hayırlar şerlerden daha üstündür
63. Çirkinlik ve kötülük delilleri ağır basıyorsa, bil ki onun hayrı şer karşısında mağlub olmuştur
64. Görünürdeki deliller eğer eşit ise akıl sahibi kimsenin ona açık hüküm vermesi gerekir
65. Kâiflik yolunda bir diğer şartı da eğer bu işe vakıf bir kimse isen benden işit!
66. Vücuttaki bütün organların yapısını dikkate alman zorunlu bir iştir
67. Bu organların bütün yapısı eğer güzel ise, buna iyilikle hükmedersen doğru iş yapmış olursun
68. Aksi hükümde bulunman ne akılcılığa ne de benim yaptığım bu açıklamalara uygun olur

[4a] Baş ve Bedendeki Kılların Yapısını Beyan Eder

69. İnsan bedenindeki bütün organlar, yaratılış ve mizacının delilidir
70. Zihnin açıkça eğer her birinin delilini Hekim'in sözünden dinle!
71. Kafatası büyüklüğü, o kişinin yüce himmetine ve metanetine delalet eder
72. Büyük kafalıların bilgisi de çok olur, küçük kafalıları sen akıldan yoksun bil!
73. Eğer bir kimsenin başının arkası uzunsa bu onun hafıza kuvvetinin iyi olduğuna işaret eder

74. Kıyafet ilminde kuşkusuz bir kimsenin kafasında çok saç olması onun pisliğine delildir
75. Saçları itidalli olan ise sağlıklı ve insan görünümüdür
76. Bil ki boyun ve omuz çok kıllı ise o kişinin şecaatine delildir
77. Eğer bedende çok az kıl varsa o kimsenin lütufkâr olduğunu düşünebilirsin
78. Vücudu çok kıllı olanın şehvete meyilli olduğu söylenebilir
79. Karnının üstünde çok kıl olan ise kavgayı sevmeyen, nefsi selamette olan kimsedir

Yüzün Yapısını Beyan Eder

80. Yüzün, kırmızı ve beyaz olması, o kimsenin iyi mizacındaki itidalin müjdecisidir
81. Kırmızı yüzlü kimse çok haya sahibidir, yüzünün rengi parıl parıldır
82. [4b] Yüzün renginin sarı olması sahibinin habis ve gazezli olduğuna işarettir
83. Eğer bir kimsenin yüzü koyu sarıysa bu onun kötü huylu olduğunu gösterir
84. Esmer tenli erkeğin anlayışlı ve akıllı olduğu kıyafet ilmindeki hükümlerce de ispatlıdır

Alnın Yapısını Beyan Eder

85. Alnı dar olan kimse cimrilik ve cahilliğinin zirvesindedir
86. Alnın büyüklüğü tembelliğe işaret eder, kıyafet ilminde de cahilliğin delilidir
87. Eğer itidalli bir alnın varsa bil ki insanlarla iyi geçinirsin
88. Kaşların arasında buruşukluk varsa bu gazap ve öfkenin işaretidir
89. Bir şakaktan diğer şakağa kadar uzanan alındaki buruşukluk kurnazlığın işaretidir
90. Alnındaki damarları belli olanlar, geveze, beyhude iddialar öne süren şahıslardır

Kaşın Yapısını Beyan Eder

91. Ey gönül ehli kimse! Bitişik ancak mutedil olan kaş kişinin ülfet sahibi olduğunu gösterir
92. Kaşı şakaklarına kadar uzananların büyüklenmelerinden kendini sakın!
93. Kaşlarının arası geniş olan kimse daima mutlu ve sevinçlidir
94. Kaşı ince ancak bir diğerinde hafif genişlik varsa
95. [5a] Aynı şekilde o şahıs fitnecidir ve insanlarla husumeti çok olur
96. Kıyafet ilminde şu hususu da bil ki ince kaş sevinç nişanesidir
97. Bir kimsenin kaşının uzunluğu, kalınlığı ve kısalığında itidal varsa
98. Onun bütün huyları itidallidir ve mizacı iyidir

Gözün Yapısını Beyan Eder

99. Gözün rengi dört kısma ayrılır, her birinin kıyafet ilminde bir adı vardır
100. İlki *şehlâ*dır, ondan sonra *sevdâ*³ ve *şalâ*⁴ gelir
101. Dördüncü kısmı mavi renk oluşturur, şimdi her birinin açıklamasını dinle
102. En iyi göz *şehlâ* olandır, kıyafet ilminde iyi huyluluğa işaret eder
103. Lakin *sevdâ* göz, *şehlâ*dan daha alttadır, siyalığı mutedil ise iyidir
104. Eğer birisinin mizacında *sevdâ* var ise, onun gözünde karalık çok fazla olur
105. Koyu siyah gözlü olanlar kıyafet ilminde hayasız ve kıskanç olarak bilinir
106. Sarıya çalan mavi göz sahibi kimsede kötü huylar vardır
107. Her kimin gözü firuze mavisiyse onun ferasetinde şerirlik hakimdir
108. Gözbebeğinin yuvarlaklığı nokta gibiyse, ona sahip kimse Allah'ın en kötü kuludur
109. [5b] *şalâ* da mavi göz de iyidir, aşırı siyahtan da üstündür
110. Ey civan! Küçük göz kıyafet ilminde gevşekliğin delilidir

3 Siyah

4 Kırmızı

111. İri gözlere sahip kimse tembel olur, tembellikten dolayı işi atıl hale gelir
112. Ey akıllı kimse! Mutedil gözler, vakar ve ruh dinginliğine delalet eder
113. Kimin gözü çökük ise, kıskançtır ve hile peşindedir
114. İnsan yüzünde çıkık olan göz, onun hayasızlığına ve namertliğine işaret eder
115. Ateş kırmızısına benzeyen göz de yiğitlik ve savaşçılığa delalet eder
116. Gözünü çok hızlı açıp kapatan, hilede derece sahibi demektir
117. Bir kimse gözünü çok geç açıp kapatıyorsa, bu onun kıt anlayışa sahip olduğunu gösterir
118. Gözlerini itidalli bir çekilde açıp kapatan kimse anlayış ve bilgi sahibidir
119. Eğer bir kimsenin bakışı, çocukları gibiyse bu onun uyanıklılığının işaretidir
120. Sevinç ve neşe onda ortaya çıkar, bu onun uzun ömürlü olacağını gösterir
121. Bir kimsenin gözbebeğinin etrafında her renkten noktalar varsa
122. Özellikle de mavi gözlüyse ondan kaçın, zira yüz çeşit kıskançlık ve şer onda mevcuttur
123. Eğer iri gözlü birisini görürsen bil ki bu onun ahmaklığının işaretidir
124. **[6a]** Gözü sarı renkli olanları sen her daim savaşçı tabiatlı olarak bil!
125. Bir kimsenin gözü çıkık ve de beyazı da çökmüş ise
126. Hekîm'in de açıkça belirttiği gibi bu kesinlikle onun aptallığına işaret eder
127. Küçük ve çıkık göze sahip olanın, cehalet ve şehvetinden kendini koru!
128. Gözler küçük olunca kirpikler de haliyle çok çabuk birbirine vurur
129. Kıyafet ilminde açıkça beyan edildiği üzere bu da beğenilmeyen bir sıfata sahip olduğunun nişanesidir
130. Kirpikleri kırık olanları yalancı ve gazez sahibi olarak bil!
131. Kıyafet ilminde şaşî göz inatçılığa, tek gözlülük ise uğusuzluğa işaret eder
132. Kıyafet ilminde bütün vücut organları yerli yerinde ve kendi güzelliğinde olsa, lakin göz kötü olsa

133. Göz daha çok şeye işaret eder ve göz kötüyse diğer organların güzel olmasının manası kalmaz

Burnun Yapısını Beyan Eder

134. Burnun uzun olması, sahibinin gayretkeşliğine işaret eder
135. Her kimin burnunun altı uzun ise, onun gevşekliğinden kendini koru!
136. Burnun genişliği şehvete işaret eder, özellikle de deliklerin geniş olması
137. Burun delikleri geniş olanlar, kendilerini gazap etmekten alamazlar
138. [6b] Eğer burun vasıflarında bir itidal varsa, kişinin iç güzelliğine halel gelmez

Ağzın Yapısını Beyan Eder

139. Ey civan! Ağzın büyük olması hiç kuşkusuz yiğitliğin ve korkusuzluğun işaretidir
140. Ağızda bir küçüklük görürsen, bil ki şüphesiz korkaklığın nişanesidir

Dudağın Yapısını Beyan Eder

141. İnce ve kırmızı dudak, sahibinin lütüfkârlığının devamlılığına işaret eder
142. Kimin dudakları kalınsa, kuşkusuz bu onun zorba tabiatlı olduğuna delalet eder
143. Eğer dudaklar renksiz ve beyazsa, o kimsenin huysuzluğundan kaçın!
144. Küçük dişler, kuşkusuz bedendeki zaafların bir işaretidir

Dişlerin Yapısını Beyan Eder

145. Dişler büyük ve de uzun olunca, sahibinin şerrinden kaçın!
146. Eğer dişlerde bir itidal varsa, o kimsenin sözlerinde asla yalan arama!
147. Dişlerin düzgün olmayışı, sahibinin hasislik ve cimrilliğine delalet eder

Çenenin Yapısını Beyan Eder

148. Eğer çene vücuda göre daha inceyse, o çeneye sahip erkek ve kadının akılsızlığına işaret eder
149. [7a] Eğer çene büyükse, kuşkusuz o çene sahibini kibirli bil!
150. Çenede bir itidal varsa sahibinin akıl ve bilgisi yerinde demektir

Sakalın Yapısını Beyan Eder

151. Sakalı çember olan kimse zeki ve vakarlıdır
152. Gür olan her sakal sahibinde asla lütufkârlık arama!
153. Sakallar içinde en kötüsü kızıl olandır, çünkü sahibinin kötü mizacına işaret eder
154. Sakalda en iyisi mey rengidir, zira sahibinin hayalı olduğunu gösterir
155. Siyah ve kıvrıcık olan sakal, sahibinin bütün huylarının iyiliğine işaret eder

Suratın Yapısını Beyan Eder

156. Suratı etli olan kimsenin kesinlikle her işinde ihmal vardır
157. Her kimin suratı ince ve zarifse, kendi işlerine ihtimam gösterdiğine delalet eder
158. Ey güzel kimse! Yine büyük surat, kıyafet ilminde sahibinin ahlaksızlığının delilidir
159. Uzun suratın hayasızlığa işaret etmesi gibi yuvarlak çehre de açık cehaletin işaretidir
160. Küçük surat, sahibinin alçaklık ve gevşekliğine delildir
161. İtidali ancak güzel huya delalet eden o çehrede, bu vasıflara sahip olanda bulursun

[7b] Şakağın Yapısını Beyan Eder

162. Şakak şişkin ve yüz çıkık olursa, bu sahibinin kabalık ve gazabına işaretettir

Kulağın Yapısını Beyan Eder

163. Büyük kulaklı olmanın bir ayrıcalığı vardır, zira o uzun ömürlülüğe işaret eder
164. Küçük kulak ise hasisliğe işaret ettiği gibi itidalin de nişanesidir

Çehrenin Yapısını Beyan Eder

165. Utangaç bir yüze sahip olandan, herkes çok çabuk utanır
166. Güler yüz ve açık çehre, meymenelidir ve her daim şadddır

Boyun Yapısını Beyan Eder

167. Uzun boylu olmanın meymeneti vardır ancak zatın ahmaklığını da gösterir
168. Orta boylu olma itidalin, bütük ahlak ve evsafa kemâlâtın göstergesidir
169. Kısa boylu olan fitneci, şerli ve kincidir

Sesin Yapısını Beyan Eder

170. Yüksek ve kaba ses sahibi akıllı ve korkusuzdur
171. Sesi ince ve yumuşak olan utangaç olur
172. [8a] Ses itidalli ve pak olursa o kimsenin iyi huylu olduğunu bil!
173. Bir kimse kurbağa sesliyse bilgi konusunda kendini çok beğenmiştir
174. Yüksek sesle ve hızlı hızlı konuşan kimsenin kötü huylu olduğunu bil!
175. Ey akıllı kimse! Eğer nefesi uzunsa bir kimsenin kesinlikle yüce himmet sahibidir
176. Eğer kısa nefesliyse kişi, benden işit ki bedeninde iç zaafı vardı
177. Eğer bilgin yoksa tecrübe et ki sesi dar olanda ahmaklık vardır

Tenin Yapısını Beyan Eder

178. Vücudun yumuşaklığı o kimsenin zeka ve anlayışlılığının nişanesidir

179. Vücudundaki etleri eğer yoğun ise o kimse kıt anlayışlı ve kabadır

180. Yok yere herşeye gülen kimsenin işlerinde ihtilaf vardır

Gülmenin Yapısını Beyan Eder

181. Ey bilgi sahibi kimse! Bil ki yüksek sesli bir şekilde kahkaha atmak hayasızlığın bir işaretidir

182. Gülmede tebessüm en iyisidir, hem de şeref ve haya delilidir

183. Ey bilgin kimse! Söz söylemedeki ve işlerindeki sürati o kimsenin anlayışlı olduğunu gösterir

184. Bunun aksi anlayışsızlığın delilidir ve sahibinin akıldan noksan olduğunu alametidir

[8b] Boynun Yapısını Beyan Eder

185. Boynu kısa olanın hile ve aldatmalarından sakın!

186. İnce ve uzun boyunlu olanların aptallığından koru kendini!

187. Ey civan! Boyundaki kalınlık da aptallığın işaretidir

188. Göğsün genişliği sahibinin aslan gibi yiğit ve korkusuz olduğunu gösterir

189. Küçük göğüs zaafiyetin, itidalli olan ise iyiliğin işaretidir

Karnın Yapısını Beyan Eder

190. Eğer karın küçükse bil ki o kimse kuşkusuz oldukça zekidir

191. Ey güzel insan! Eğer bir kimsenin karnı büyükse bil ki bu onun birden fazla evleneceğinin habercisidir

192. Bir kimsenin göğüs kafesi kemikleri ince ise bu onun zaafiyetinin işaretidir

Sırtın Yapısını Beyan Eder

193. Sırtın geniş olması beden kuvveti ile doğru orantılıdır, aynı zamanda beğenilmeyen kibirin de habercisidir

194. Kambur kimseyi kötü huylu olarak bil, lakin kamburluğun yaşlılıkla alakası yoktur

Omuzun Yapısını Beyan Eder

195. Omuzlar eğer düşükse kuşkusuz sahibinin fikir ve akıl sahibi olduğunu gösterir
196. [9a] Eğer bir kimsenin omuzları dar ise bu onun aklının hafif olduğu anlamına gelir
197. Kuşkusuz geniş omuzları olan kimsede aptallık da vardır
198. Omuzların yapısında itidal varsa sahibinin iyi huyluluğuna delildir

Elin Yapısını Beyan Eder

199. Eğer bir kimsenin bilekten dirseğe kadar olan kısmı uzunsa bu onun hem kibirli hem de cömert olduğunu gösterir
200. Ey civan! Bilekten dirseğe kadar olan kısmı kısa olanların fitneci ve kavgacı olduğunu bil!
201. Eğer kolun bu kısmı ne uzun ne kısaysa, itidalliye, bu cömertlik ve yiğitliğin işaretidir
202. Parmakları uzun olanları gördüğünde onun kıvrak zekası olduğunu bil!

Parmakların Yapısını Beyan Eder

203. Eğer parmaklar anlatılanın tersine kısaysa kıyafet ilminde kuşkusuz bu tersi bir hükmü ifade eder

Tırnakların Yapısını Beyan Eder

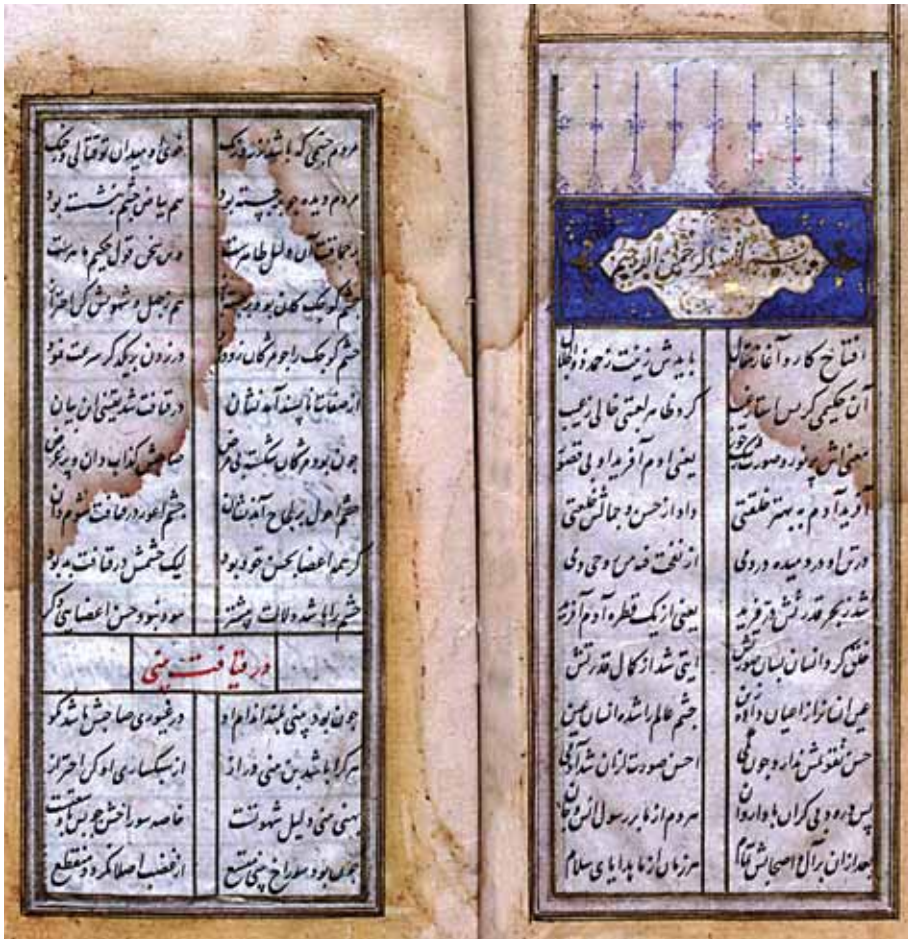
204. Eğer tırnaklar beyaz ise, kişinin meymenet sahibi olduğunu müjdeler
205. Kusurlu tırnaklar beğenilmez, zira onun sahibinden zarar görürsün

Avcun Yapısını Beyan Eder

206. Yumuşak avuççi akıllılığın nişanesidir, eğer akıl sahibiyse tersinin ne demek olduğunu çıkarabilirsin

207. Avcunun içi geniş olanlardan başış bekleyebilirsin, zira bu cömertliğin delilidir
208. [9b] İyilikle hüküm vermen için hükümlerin iyisini ve kötüsünü birbirinden ayırman doğru olur
209. Kıyafet ilminde söylediklerim yeterlidir, zira ilimde bu kadarla yetinmek gerekir
210. Avuçla ilgili hüküm vermenin delili içindeki hatlardır, zira ilmî ferasette o apayrı bir tecrübedir
211. Eğer Şah'ımın lüftü benim elimden tutarsa, *İlm-i Kefi* de tertib edeyim
212. Bu bitiş kısmında Sultan'a dua etmemiz bizim için yeterlidir
213. Her sabah akşamın ardından İdris'in duası, felek-ihtişamlı Şah için dua olmuştur

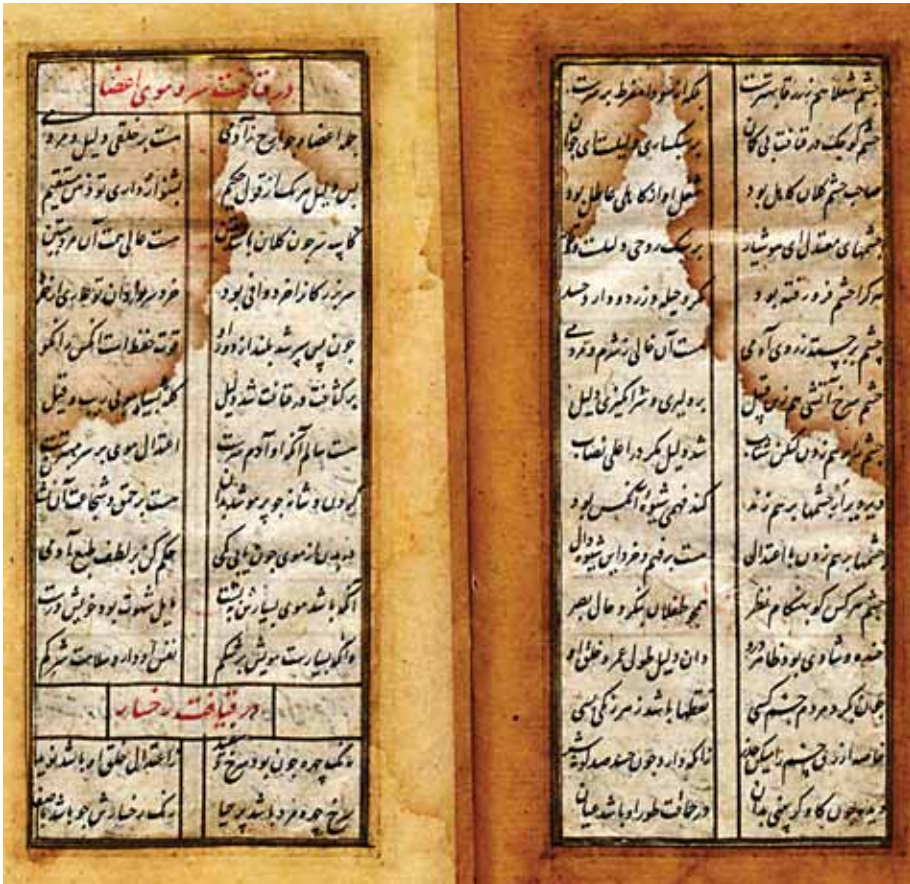
The Epistle (Istanbul University Rare Manuscripts Collection, FY 267)

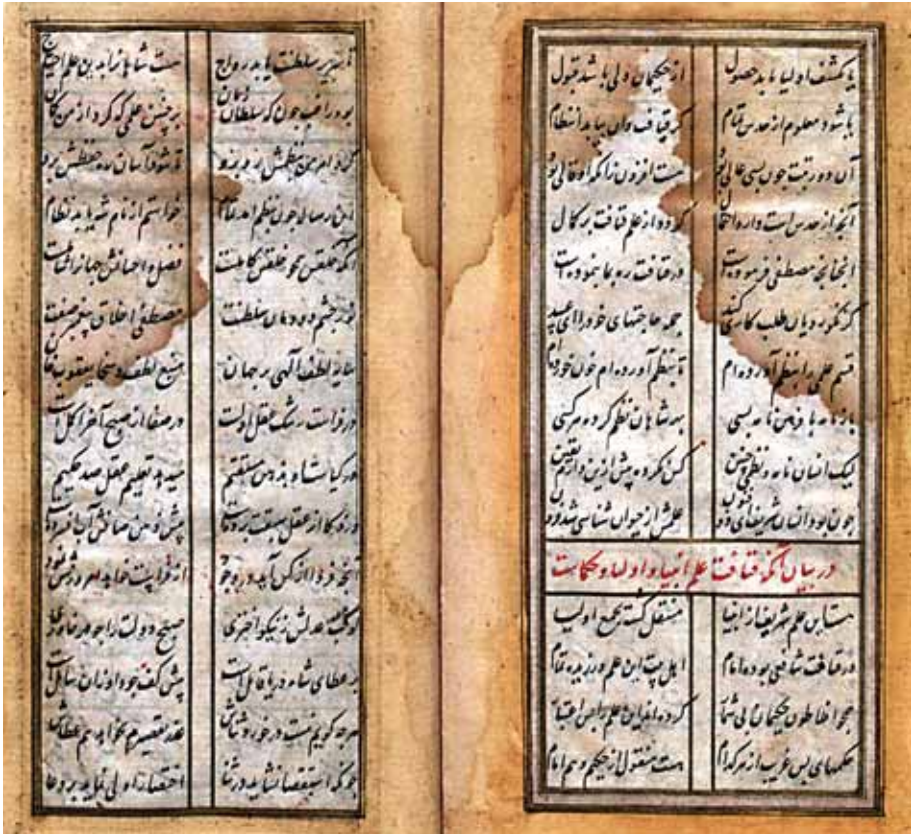
گر ز رخ و آرد بر بزرگی بی گنا	است حسن و طهرش با اعتدال
در رخ آنرا که بی اعتدال	بهری مست و زمین
در قیامت می سن	
گر و اگر باشد می پسندد	لب جو یکست و ز کس رخ نماند
هر جان کوب و بسیار جو	مگر که باشد طبری در پیش
در جان بدتر از شتر بد آن	چون که است بی رنگ و سینه
سوی یکون در جان است	خردی و فغانا از در دهان
هر جان کاس سیه و جعد	
در قیامت رخسار	
اگر بر کشت شد رخسار او	چون بود در زمان بزرگ دردم
مگر که لاغر بود انوارم سو	گر بود در آنجا اعتدال
باز رخسار بزرگ که دلیل	است آسمان بی نشان لیل
روی کرد آمد دلیل جلی باز	
روی پس کو بکس بود هم در جلی	
چون میرا دصافه با بی اعتدال	
در قیامت رخ	
است آسمانی بین در کار او	است حسن و طهرش با اعتدال
استام کارها و آرد کمو	
در قیامت بر کشت آبی چیلن	
چمنش شری ز روی او	
برودت هم سگاری دلیل	
است بر خلق گمان چهره دال	

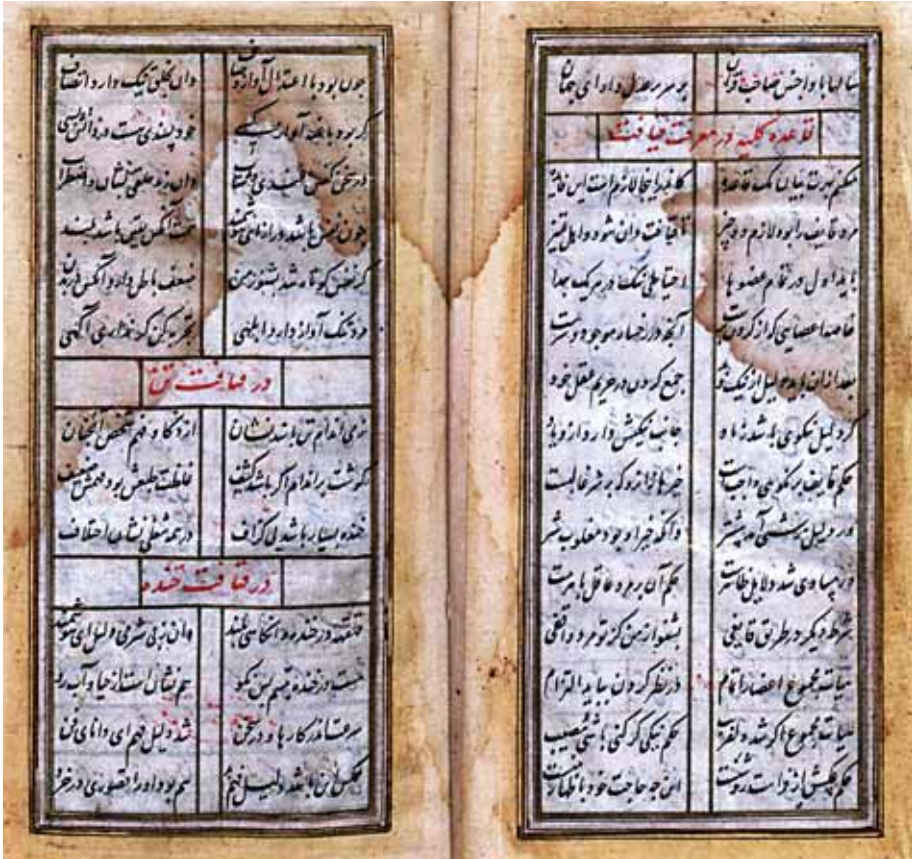
در قاف صبیح	
چون شمع با دود رخ بر خست	در درستی و غضب پرورست
در قاف گوش	
در بر زکی گوش دار و آینه	تا که باشد دال بر عسکر فلان
گوش که بک بر خست گشته	هم نشان غلط باشد اعدا
در قاف محبت	
صورتی که گشت مانند غل	آینچنان کس رود که در غفل
صورت خندان در رخا کشت	بمنت دارد جو شد پسته ش
در قاف قد	
طول قامت صفت دارد و کس	ارلاست ذات او بود غلی
شد میان قد و لیل اعدا ل	در تمام اطلاق او صاف کلا
فتنه باشد شیوه هر قصیر	هم در اوت و رز باشد هم شری
در قاف آواز	
مست آواز سطر بس بلند	بر شجاعت هم دلیل ای شمند
گر آواز با یکت وزم	باشد شتر مندی و شیوه شرم

در قاف چشم	
قدمه گزشت شخص آنگنان	هم خصومت باشدش با دروینا
در قاف گزشت و دیگر بدان	از روی بار کس بر بخت نشن
چون بیانی معتدل برود	در درازی و سطر بی و قصر
معتدل باشد همه اعدا	قصر و بیط و غل او باشد کور
در قاف چشم	
مست که چشمها بر جا رستم	در قاف میر کی دارند اسم
نوع اول نام آن شمل بود	بند نشان سود او پس شمل بود
مست در قاف چشم جا رستم از حسا	شرح هر کس بشود و یکو نیاسا
چشم شملها بر تن چشمهاست	در قاف بر کس خلقی گواست
چشم سود ایکسا ز سلا فرست	اعتدالش در سیاهی بر کوست
کس سود ای بود طبع کسی	کس سود چشمها باشد بسی
انکه دارد و مد با پس کور	در قیافت بی شرم کور
چشم ازرق چون زردی کمال	خلقهای بر در آن کس کمال
هر که چون فیزه چشمش از رستم	وز راستا و شریز مطلقست
خاصه جوی کرد و کس چون کمال	مسا حیان بد ترش خلق خدا

در قاف کرون	
اگر کونه باشد که درش برهنگار نگردد حیل که درش	اگر کونی گوشت باریک و درش است کردن با سبزی بکر
باید از زبانه و پوستش از غضوی و حیا کتلی	در روانی پیشه تا نزد شیر است که یک ضمیمه آنست
در قاف سکر	
زیر که وارد نیست شخصان بر قدر در رخامش دان اول	در سکر که کوبی منی جوان که سکر وارد و زبرکی کفایت
در قاف یکت	
باشد شمر همراه که پسند بلک توری که از پیری بود	پیش پهن و قوت است و سمنند قوتی و ان نشان خلق بود
در قاف کف	
است برنگرد و فعل شخصی جوان کتفا شده و پیکان	کف گوشت باریک باشد که کسی در کتف سنی چو باشد نطق
در کتف باشد که عدال در کتف سنی چو باشد نطق	در کتف سنی چو باشد نطق در کتف سنی چو باشد نطق
در قاف توست	
که در است با ترا تو ساق و کوئی در ساقها باشد نشان	در کتف سنی چو باشد نطق در کتف سنی چو باشد نطق
در قاف اکت	
است اکتان که تو قید مانند کشت چون بی کتف	در قاف سنی چو باشد نطق در قاف سنی چو باشد نطق
در قاف کف	
کف گوشت باریک باشد که کسی در کتف سنی چو باشد نطق	در کتف سنی چو باشد نطق در کتف سنی چو باشد نطق

